

Asia: VN/19124/2025

Edunvalvontalainsäädännön ajantasaistamisen jatkohanke; työryhmän mietintö

Sosiaali- ja terveydenhuollon asioiden hoitamiseen liittyvän edunvalvojan ja edunvalvontavaltuutetun tehtävän tallentaminen holhousasioiden rekisteriin

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Esityksen keskeisenä tavoitteena on selkeyttää edunvalvojan ja edunvalvontavaltuutetun toimivaltuuksia sosiaali- ja terveydenhuollon asioissa sekä tuoda tieto näistä oikeuksista saataville holhousasioiden rekisterin ja Valtuudet-palvelun kautta. Rekisterimerkintä helpottaa sote-alan ammattilaista selvittämään laillisen edustajan edustusoikeuden laajuutta, mikäli ammattilaisella on pääsy rekisteriin. Muutos voi parantaa asiakkaiden oikeusturvaa ja sujuvoittaa asiointia erityisesti silloin, kun asiakkaalla on laillinen edustaja.

Keskeistä on, että tieto edustusoikeudesta on jatkossa helpommin ja luotettavammin saatavilla, mikä vähentää selvittelyyn kuluva aikaa ja nopeuttaa palvelujen sekä etuuksien käsittelyä. Lisäksi sähköisen asioinnin mahdollistuminen edustajan kautta voi tukea paljon palveluja tarvitsevien asiakkaiden asiointia ja vähentää epäasianmukaisia käytäntöjä, kuten asiakkaan tunnusten käyttöä.

Esitykseen liittyy kuitenkin myös haasteita. Tiedonsaantioikeuksien ja edustusoikeuden välinen ero säilyy ennallaan, mikä voi aiheuttaa käytännön työssä epäselvyyttä ja lisätä tulkintatilanteita. Lisäksi tietojärjestelmien erilaisuus ja rajoitteet voivat estää uudistuksen hyötyjen täysimääräisen toteutumisen ja johtaa alueellisiin eroihin palvelujen saatavuudessa.

Tietosuojaan liittyvät kysymykset ovat keskeisiä. Esityksessä todetaan, että suostumuksen rajaaminen yksittäisiin tietoihin tai palveluihin on käytännössä vaikeaa, mikä voi johtaa liian laajaan tiedonsaantiin. Tämä on ongelmallista erityisesti aikuissosiaalityössä, jossa käsitellään arkaluonteisia tietoja ja korostuu tarpeellisuusperiaate.

Lisäksi esitys ei ratkaise kaikkia nykyisiä tiedonsaantiin liittyviä ongelmia. Esimerkiksi edunvalvojan mahdollisuus saada lääkemääräystietoja etuushakemusten tueksi jää edelleen epäselväksi, mikä voi vaikeuttaa asiakkaan taloudellisten asioiden hoitamista ja toisaalta vaarantaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden sekä mahdollistaa edunvalvojalle pääsyn sellaisiin asiakkaan terveystietoihin, joita ei ole välttämätöntä käsitellä tehtävän hoitamiseksi.

Jotta esitys toteutuisi käytännössä asiakkaan edun mukaisesti, toimeenpanossa on huolehdittava siitä, että asiakkaan itsemääräämisoikeus ja edustajan päätösvallan toissijaisuus säilyvät keskeisinä periaatteina, eikä rekisterimerkintä johda edustusosoikeuden ylitulkintaan.

Esitys voi selkeyttää laillisen edustajan edustusosoikeuden toteamista sosiaali ja terveydenhuollon asioiden sekä tukea sähköisen asiointin kehittämistä. Muutos ei itsessään laajenna edustajan oikeuksia eikä sellaisenaan vahvista asiakkaan tai potilaan asemaa.

Edunvalvontavaltuutetun esteellisyyssperusteiden väljentäminen

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

Edunvalvontavaltuutettuun ei kohdistu säännöllistä viranomaisvalvontaa, eikä valtuuttaja usein kykene itse valvomaan valtuutettua. Sen vuoksi edunvalvontavaltuutetun esteellisyyteen liittyvien säännösten purkaminen voi lisätä väärinkäytöksiä ja ennen kaikkea lähisukulaisten ja perijöiden keskinäisiä ristiriitoja. Esimerkiksi valtuuttajan lasten väliset kiistat pahimmillaan vaikuttavat myös heikentävästi huolenpitoon ja yhteydenpitoon iäkkääseen valtuuttajaan.

Pääasialliset vaikutukset (mietinnön luku 4.2)

Onko teillä täydennettävää ehdotuksen vaikutusarviointeihin, esim. oman organisaationne kannalta?

Esitys on oikeansuuntainen ja voi parantaa asiointin sujuvuutta ja oikeusturvaa, mutta sen toimeenpano edellyttää erityistä huomiota asiakkaan oikeuksiin ja asemaan, tietosuojan, tiedonsaantioikeuksien selkeyteen sekä tietojärjestelmien kehittämiseen. Näihin liittyvät riskit voivat muutoin heikentää uudistuksen käytännön vaikuttavuutta.

Lisäksi ehdotukset saattavat vähentää tarvetta sosiaaliohjaajien ja lähihoitajien työhön ajanvarausten, lääkehuollon ym. osalta. Yleisten edunvalvojien aika tuskin riittää terveydenhuollon ajanvarausten tekemiseen, mutta edunvalvontavaltuutettujen osalta se voi jopa lisätä omaisten aktiivisuutta sote-asioiden hoitamisessa ja olisi sikäli valtuuttajan etu.

Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset (mietinnön luku 5.1)

Näkemyksenne luvussa 5.1 esitetystä, erityisesti työryhmän pohtimista malleista siihen, miten laillisen edustajan tiedonsaantioikeutta voitaisiin harkita laajennettavaksi sosiaali- ja terveysministeriön alaan kuuluvassa lainsäädännössä (luku 5.1.3)?

Ehdotetut säännökset tukevat perusoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumista silloin kun henkilö ei itse enää kykene huolehtimaan omista asioistaan ja eduistaan yhteiskunnan

digitalisaatiokehityksen takia. Tämä tukee perustuslaissa määrättyä julkisen vallan velvoitetta perusoikeuksien toteutumisesta.

Uudistus selkeyttäisi laillisen edustusoikeuden selvittämistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä lääkehoitoa koskevissa asioissa ja sujuvoittaisi näiden asioiden hoitamista. Tämä myös vähentäisi sosiaaliohjauksen ja muun sosiaalipalveluiden tarvetta siltä osin, kun asiakkaan edunvalvoja tai edunvalvontavaltuutettu hoitaisi ajanvarauksia, viestintää sekä lääkehooltoon liittyviä asioita asiakkaan puolesta.

Digitaalisten palveluiden osalta kaikki mikä helpottaa haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden eduista huolehtimista on tarpeen, kun suojataan terveystietojen näkeminen paitsi siltä osin, kun se palvelee asiakkaan etua.

Samoin sekä edunvalvonnan että edunvalvontavaltuutuksen osalta tulee viranomaisten huolehtia siitä, ettei valtuuttaja tai edunvalvontaan määrätty henkilö menetä tosiasiallista päätösvaltaansa omien sote- ja taloudellisten asioiden hoitoonsa silloin, kun hän kykenee ymmärtämään asioitaan. Asiakkaan mielipiteen selvittämisen, yhteydenpidon asiakkaaseen/valtuuttajaan ja asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisen tulee olla keskiössä.

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen, esimerkiksi jaksoon 2.3 (eräät perinnöstä luopumista koskevat tilanteet)?

Sosiaaliviranomaisten osalta työtä helpottaisi pääsy holhoustoimen rekisteriin, josta näkyisi edunvalvontahakemuksen/-ilmoituksen käsittelyä ja vaihetta koskevat tiedot. Nykyisellään pitkät käsittelyajat aiheuttavat toistuvaa tarvetta selvittää holhousviranomaiselta tai käräjäoikeudelta hakemuksen käsittelyyn liittyviä tietoja. Ongelmana on myös, ettei sosiaaliviranomainen saa automaattisesti tietoa esimerkiksi silloin, kun hänen vireyttämänsä edunvalvontailmoitus raukeaa eikä siten pysty reagoimaan asiaan vireyttämällä hakemuksen uudelleen tai avustamaan lääkärinlausunnon hankkimisessa. Tämä viivästyttää prosessia ja aiheuttaa asiakkaalle usein lisää taloudellisia vaikeuksia.

Lisäksi hyvinvointialue pitää tärkeänä riittävää ohjeistusta, koulutusta ja vaikutusten seurantaan sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Ikonen Mirkka
Vantaan ja Keravan hyvinvointialue

